

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN ATINA ZİYARETİ VE YANSIMALARI

YÜCEL ACER

SETA | PERSPEKTİF

ARALIK 2023 · SAYI 382

- Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yakın dönemde gerçekleşen olumlu gelişmeler nelerdir?
 - Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Atina ziyaretinde alınan kararlar nelerdir?
 - Atina ziyaretinin önümüzdeki sürece yansımaları neler olabilir?

GİRİŞ

Yunanistan'ın 1830'da Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olmasından bu yana önce Osmanlı-Yunanistan ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti-Yunanistan ilişkileri neredeyse daima inişli çıkışlı seyretmiştir. Ege Denizi'nden Kıbrıs'a ve yakın zamanda ise Doğu Akdeniz'e uzanan ikili sorunların çözülerek istikrarlı ilişkiler kurulması arayışı günümüzde halen devam etmektedir.

En son uyuşmazlık konularından birisi olan Doğu Akdeniz'de süren gerilim 2021'de belirgin bir şekilde azaltılarak istişari görüşmeler süreci yeniden başlatılmış ve aynı yıl içerisinde üç tur görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak Şubat 2022'de Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından hemen sonra bu defa Ege sorunları merkezli gerilimler yaşanmaya başlanmış, özellikle Yunanistan'ın Doğu Ege adalarını silahlandırma'yı sürdürmesi, Türkiye'yi hedef alan "hukuksuz", "yayılmacı" ve "saldırgan" gibi açıklamalarındaki sert vurguları gerilimi daha da tırmandırmıştır.

Bu olumsuz atmosferin devam ettiği bir dönemde Türkiye'de meydana gelen 6 Şubat depremleri sonrasında ise ikili ilişkilerde fark edilir bir yumuşama ya-

şanmaya başlanmıştır. Yunanistan, Türkiye'ye yardım teklifinde bulunan, hemen akabinde de arama kurtarma ekipleri gönderen ilk ülkelerden birisi olmuştur. Depremlerden bir hafta sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias Türkiye'ye gelerek Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşmüş ve birlikte deprem bölgesini ziyaret etmiştir.

Son zamanlarda iki ülke arasındaki yumuşamanın ve tekrar kurulmuş olan üst düzey diyalog sürecinin, sorunların çözümüne dair bir ilerlemeye yol açıp açmayacağı ise en çok seslendirilen soru niteliğindedir.

YAKIN DÖNEMDEKİ OLUMLU GELİŞMELER

6 Şubat depremlerinin sonrasında iki tarafın resmi beyanları çoğunlukla ılımlı olmuş hatta 11-12 Temmuz 2023 arasında Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta düzenlenen NATO Liderler Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Yunanistan Başbakanı Miçotakis bir görüşme gerçekleştirmiştir. Dışişleri bakanlarının da katılımıyla yapılan görüşmenin "iyi bir atmosferde" gerçekleştiği ifade edilirken iki ülke arasında çoklu iletişim kanallarının harekete geçirilmesi, liderler veya bakanlar düzeyinde yapılan Yüksek Düzeyli İş Birliği

YÜCEL ACER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden uluslararası ilişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) uluslararası hukuk yüksek lisans derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) uluslararası hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı'nda milletlerarası hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* ve *Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrasında çalışmalar yapan Acer; Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi, Eskişehir Osmangazi ve Atılım üniversitelerinde dersler de vermiştir.

Konseyinin başlatılması konusunda mutabakata varıldığı belirtilmiştir.¹

İki ülke arasında yakın dönemdeki siyasi gelişmeler açısından olumlu bir gelişme de ekonomi temelli diplomasi atılımları yani pozitif gündem toplantıları olmuştur. Bu kapsamda Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve mevkidaşı Dendias arasında Nisan 2021'de Ankara'da mutabakata varılarak başlayan pozitif gündem toplantıları, her iki ülkenin yaşadığı felaketlerin ardından ilerleme kaydederek ticari bağlamda yeni iş birliği alanlarının önünü açmıştır. Bu kapsamda 22 Mart 2023'te söz konusu toplantının dördüncü turunda enerjiden turizme çeşitli alanlarda kaydedilen ilerlemenin yanı sıra bir sonraki turda imzalanması olası ilgili anlaşmaların nihai aşamaya getirilmesi için bir çerçeve oluşturulduğu bilgisi de paylaşılmıştır.² Bu açıdan ticari alanda kaydedilen ilerleme, zaman zaman gerginleşen siyasi iklimin yumuşamasında bir fırsat olarak görülebileceği gibi karşılıklı ekonomik bağımlılığın geliştirilmesi de temel sorun alanlarının çözümünde kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır.

Bu olumlu süreç bağlamında önemli bir adım da yeni göreve başlayan Yunanistan Dışişleri Bakanı Giorgos Gerapetritis'in 5 Eylül 2023'te Türkiye'yi ziyareti olmuştur. Ziyaret esnasında Gerapetritis ile Türkiye tarafında yakın zamanda göreve başlayan Dışişleri Bakanı Hakan Fidan da Ankara'da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmenin sonunda yapılan ortak basın toplantısında her iki ülke dışişleri bakanlarının açıklamalarına bakıldığında, iki ülke arasındaki diyalogun derinleşmesine dönük önemli ipuçlarını görmek mümkündür. Basın toplantısında siyasi istişareler ve ortak eylem planı toplantılarının Ekim'de Yunanistan'da gerçekleştirileceği açıklanmış ayrıca takip eden dönemde güven artırıcı önlemler ve istişari görüşmeler toplantılarının yapılmasının da iki ülkenin gündeminde bulunduğu ifade edilmiştir.

1 "Erdoğan ile Mitsotakis Vilnius'ta Bir Araya Geldi", DW Türkçe, 12 Temmuz 2023.

2 "Türkiye-Yunanistan IV. Pozitif Gündem Toplantısı Ortak Açıklaması, 22 Mart 2023, Ankara", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-yunanistan-iv-pozitif-gundem-toplantisi-ortak-aciklamasi--22-mart-2023--ankara.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2023).

Diyalog sürecine dair öngörülen somut adımlar kadar önemli bir başka husus Türkiye'nin diyalog sürecini devam ettirme yönündeki güçlü iradesidir denilebilir. Dışişleri Bakanı Fidan ön koşulsuz olarak diyalogu sürdürmeye ve ilişkileri her alanda ortak menfaatler temelinde geliştirmeye hazır olduğunu belirterek diyalog kanalları ve üst düzey temasların yeniden canlandırılmasının olumlu bir gelişme olduğunu ve bunun devam ettirilmesine yönelik iradenin mevcut bulunduğunu belirtmiştir.

Gerapetritis'in vurguladığı hususlar arasında iki halk arasında tarihi bazı olaylardan kaynaklanan karşılıklı ön yargıların hatta husumetin bir kenara koyularak yeni ve pozitif anlayışların oluşturulması yer almıştır. Gerapetritis bunun iyi ilişkiler ve sorunların çözülmesi için elzem bir unsur olduğunu vurgulayarak aslında Yunan tarafının da benzeri bir iradeye sahip olduğunu göstermiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Miçotakis, NATO'nun Vilnius zirvesinden bu yana ilk defa 20 Eylül'de BM Genel Kurulu toplantıları vesilesi ile buldukları New York'ta Türkev'i'nde bir araya gelmiştir. Yapılan resmi açıklamada iki lider, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde mevcut olumlu iklimi ve bunu muhafaza etme kararlılıklarını teyit ettiklerini beyan etmiştir. Liderler, dışişleri bakanlarının 5 Eylül'de Ankara'da gerçekleştirdikleri toplantıda kararlaştırdıkları yol haritasını onaylamıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında pozitif gündem diyalogu kapsamında Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Burak Akçapar ve Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Konstantinos Fragogiannis başkanlığındaki heyetler 16 Ekim 2023'te Atina'da bir araya gelmiştir.³ Böylelikle iki ülke arasında pozitif gündem kapsamındaki Ortak Eylem Planı'na ilişkin beşinci toplantı gerçekleştirilmiştir. Mevcut olumlu iklimden hareketle taraflar arasında mutabık kalınan yol haritası doğrultusunda pozitif gündemin ticari-ekonomik, turizm, ulaştırma, enerji, bilim ve teknoloji, tarım, çevre, sosyal güvenlik ve sağlık, gençlik, eğitim ve spor gibi

3 "Türkiye ile Yunanistan Heyetleri Atina'da Bir Araya Geldi", *Sabah*, 17 Ekim 2023.

başlıklarında somut çıktılar sağlamaya yönelik ortak hedeflerin bir kez daha teyit edildiği açıklanmıştır. Taraflar Aralık'ta gerçekleştirilmesi planlanan Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi toplantısına yönelik hazırlıkların yanı sıra güven artırıcı önlemler ve istikşafi/istişari görüşmeler de dahil olmak üzere mevcut diyalog kanallarını gözden geçirmiştir.⁴

İki tarafın silahlı kuvvetleri arasında 2010'da ilk kez gerçekleştirilen Güven Arttırıcı Önlemler (GAÖ) toplantısı 2021'den bu yana yaklaşık üç yıl sonra 13 Kasım 2023'te Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığının ev sahipliğinde yapılmıştır. Toplantıda önceden mutabık kalınan GAÖ'lerin 2024 boyunca yeniden hayata geçirilmesi ve uygulanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca temasları devam ettirme ve üzerinde mutabık kalınan GAÖ'lerin uygulanmasını kolaylaştırma amacıyla bir İletişim Noktası (Point of Contact) Mekanizması kurmaya da karar verilmiştir.⁵

ATINA ZİYARETİNDE ALINAN KARARLAR

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Atina'ya ziyareti ile Türkiye ve Yunanistan arasında 2010'da başlatılan Yüksek Düzeyli İstişare Konseyi toplantısı yaklaşık yedi yıl sonra ilk kez yapılmıştır. Türkiye-Yunanistan Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyinin dördüncü toplantısı en son 8 Mart 2016 günü İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Ziyaret öncesinde Yunan basınına yansıyan haberlerde iki taraf arasındaki köklü sorunların çözümüne dair beklentilerin yüksek olmadığı görülmüştür. Bu durumun makul olduğunu gösterir bazı tespitler yapmak mümkündür.

Yunanistan'ın tek sorun (kıta sahanlığı sınırlandırılması sorunu) yaklaşımı halen devam etmekte ve bunun köklü sorunların müzakeresi ve çözümünün önünü tıkayan bir yaklaşım olduğu bilinmektedir. Ziyaret öncesi

yapılan resmi açıklamalardan anlaşılmıştır ki Yunanistan tarafında "Egemenlik meseleleri hiçbir şekilde tartışma konusu değildir" yaklaşımı hakimdir. Bu durum esasen görüşmelerde temel sorunların müzakere konusu olmayacağını belirtisidir.⁶ İkinci olarak ABD ve AB başta olmak üzere Yunanistan'ın dayandığı güç odaklarının Türk-Yunan sorunlarının çözümüne dair belirgin bir iradeleri ve dolayısıyla Atina'ya baskılarının olmaması sorunların çözümüne dair bir inisiyatifin oluşmadığını göstermiştir. Zira Yunanistan, Türkiye'ye yönelik tutumunu geleneksel olarak bu güçler üzerinden yürütmektedir.

Üçüncü olarak son iki aydır devam eden İsrail'in Gazze saldırılarına Türkiye'nin gösterdiği sert tavır karşısında Yunanistan'ın da içinde bulunduğu AB ülkeleri ve ABD'nin neredeyse tam tersi bir tavır sergileyerek İsrail'e destek vermeleri Türkiye karşıtı bir hava oluşturmuş ve bu durum Ankara-Atina ilişkilerine de belli oranda yansıma potansiyeli taşımaktadır. Öte yandan Yunanistan'ın şüpheli ve abartılı "Türkiye korkusu" nun devam ettiği de görülmektedir. Dışişleri Bakanı Fidan'ın Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki haklarının, Batı Trakya ve On İki Ada'daki Müslüman Türk azınlığın haklarının korunacağına dair rutin bir açıklaması dahi Yunan basınında endişe oluşturucu hususlanmış gibi sunulmuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Atina ziyareti esnasında Yunanistan Cumhurbaşkanı Sakelapoulou ve Başbakan Miçotakis ile görüşmüştür. Görüşmelerin ardından yapılan resmi açıklamalarda beklendiği gibi esasen pozitif gündem konularının görüşüldüğü ve bu bağlamda dikkat çekici ilerlemelerin sağlandığı anlaşılmıştır. Görüşmelerin sonunda "Türkiye ve Yunanistan'ın Taraf Olduğu Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi"⁷ yayımlanmıştır.

4 "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakan Yardımcıları Arasında Gerçekleştirilen İstişarelere İlişkin Ortak Açıklama, 17 Ekim 2023", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-yunanistan-disisleri-bakan-yardimcilari-arasinda-gerceklestirilen-istisarelere-iliskin-ortak-aciklama-17-10-2023.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2023).

5 "Yunanistan ile Güven Arttırıcı Önlemler Toplantısı'na İlişkin Açıklama", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 13 Ekim 2023, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/66fdb023399d4492bcd42de3e7ad042b>, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2023).

6 "Article by the Minister of Foreign Affairs, George Gerapetritis, in the 'Parapolitika' Newspaper", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 25 Kasım 2023, www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/article-by-the-minister-of-foreign-affairs-george-gerapetritis-in-the-parapolitika-newspaper-25112023.html, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2023).

7 "Türkiye ve Yunanistan'ın Taraf Olduğu Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 7 Aralık 2023, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-ve-yunanistanin-taraf-oldugu-dostane-iliskiler-ve-iyi-komsuluk-hakkinda-atina-bildirgesi-aciklandi>, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2023).

Miçotakis bildirgenin 1930'da dönemin başbakanları İsmet İnönü ve Elefterios Venizelos'un imzaladıkları "dostluk anlaşması"ndan sonra yapılan ikinci deklarasyon olduğunu ifade ederek kendileri açısından tarihi bir adım atıldığı yaklaşımını vurgulamıştır.

Bildirgede öncelikle iyi niyet ve iş birliği ruhu içerisinde hareket edilmesi, mevcut kurumsal mekanizmalar aracılığıyla ikili ilişkilerin yoğunlaştırılması, iki tarafın da mevcut ve gelecekteki zorluklar karşısında birbirlerinin hukuki pozisyonlarına halel getirmeksizin dayanışma ruhunu geliştirecekleri, her düzeyde etkili iletişim kanalları ve mekanizmalarının açık tutulacağı, ekonomik alanda iş birliğinin artırılması ve toplum düzeyinde bağların derinleştirilmesi, Ortak Eylem Planı aracılığıyla ekonomik ve ticari konulara iki tarafın ilave iş birliği konularını araştıracağı ilkeleri benimsenmiştir.

Atina bildirgesinde belirtilen bu anlayış çerçevesinde bazı somut kararlar da ilan edilmiştir. Buna göre belirtilen "sütunlar" temelinde taraflar "devamlı, yapıcı ve anlamlı" istişarelerde bulunmayı kabul etmiştir. "Siyasi diyalog" çerçevesinde "ortak ilgi alanlarına giren konular hakkında" ve ayrıca "istikşafi/istişari görüşmeler" süreçlerinin yürütüleceği kararlaştırılmış durumdadır. Siyasi diyalog çerçevesinde ayrıca "Geliştirilmiş Ortak Eylem Planı" kapsamında ticaret-ekonomi, turizm, ulaştırma, enerji, inovasyon, bilim ve teknoloji, tarım, çevre koruma, sosyal güvenlik ve sağlık, gençlik, eğitim, spor ve ortaklaşa kararlaştırılacak diğer alanlarda müşterek çıkarlara yönelik adımları içeren pozitif gündem toplantılarına devam edilecektir.

Belirtilen önemli bir başka niyet de yersiz gerginlik kaynakları ve bunlara ilişkin risklerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunacak olan askeri alandaki tedbirleri de içeren "güven artırıcı önlemler"in devam ettirileceğinin kararlaştırılmış olmasıdır.

Taraflar bu bildirgenin zayıflamasına yol açacak veya bölgelerinde barış ve istikrarın muhafazasını tehlikeye atacak her türlü beyan, girişim veya eylemden kaçınmayı da taahhüt etmiştir. Ayrıca iki ülke arasında ortaya çıkacak herhangi bir anlaşmazlığın doğrudan

istişare yoluyla dostane biçimde çözülmesi için gayret gösterilmesi de kararlaştırılmıştır.

Ortak basın toplantısında Yunanistan Doğu Ege'deki on adaya Türkiye vatandaşlarının yedi güne kadar vizesiz gidebileceğini açıklayarak dikkat çeken bir jest yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise ikili ticaretin 5,5 milyar dolar seviyesinden iki katına çıkarılmasının hedeflendiğini açıklayarak ekonomik ve ticari iş birliğine odaklanılacağını ifade etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Atina bildirgesinin her ne kadar uluslararası hukuk uyarınca taraflar için bağlayıcı bir anlaşma teşkil etmeyeceği ilan edilmiş olsa da belgenin lafzına aykırı hareket edilmemesi gerektiğinin açıklanmasıyla bu diyalogun iyi ilişkiler ve iş birliğinin devamına dair bir kararlılığın ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Esasen tarafların mevcut herhangi bir soruna dair bir pozisyonu görüşmedikleri "Bildirgenin hiçbir hükmü taraflar için yasal haklar veya yükümlülükler yarattığı şeklinde yorumlanamaz" ibaresinden anlaşılmaktadır. Hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Miçotakis basın toplantısında Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'daki Müslüman-Türk azınlıklar meselesinde farklı düşündüklerini ifade etseler de her iki tarafın bu aşamada ana sorunları görüşmeye veya çözmeye çalışmadan, sadece bu sorunlara dair görüşlerini vurgulayarak, esasen diğer alanlardaki iş birliğine ve ilişkilerin geliştirilmesine odaklandıkları görülmektedir. Böylelikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın belirttiği gibi her iki tarafın da kazanacağı bir süreç yürütülebilmiş olacaktır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Aramızda çözülemeyecek sorun yok" ifadesi ile geleceğe dair umut oluşturduğunu da vurgulamak gerekir.

Bundan sonraki sürece dair iki önemli beklenti olmalıdır. Bunlardan ilki 2023'ün başlarında iki ülke arasında oluşturulan iyi atmosferin artık ikili iş birliği sistemine dönüştürülmesi ile siyasi diyalog ve iş birliği mekanizmalarının işletilmesidir. Atina bildirgesinde belirtildiği üzere tarafların bu süreci zorlaştıracak ifade ve tutumlardan kaçınmaları ve hatta onun ötesine

geçerek süreci güçlendirici adımlar atmaya devam etmeleri gerekir. Bu süreçte en önemli husus ise ABD ve AB gibi üçüncü tarafların bu süreci zayıflatıcı müdahalelerine izin verilmemesinin gereğidir.

İkinci beklenti de ana sorunların çözümüne dair istişari görüşme sürecinin yeniden başlatılmasıdır. Bu sürecin ne zaman başlatılmasının uygun olacağı konusu ise ayrıca değerlendirilebilir. Ancak süreci aksatacak ya da bir kez daha durduracak unsurlardan arındırılmış bir aşamada başlatılması sonuç alınması anlamında önemlidir.

Atina ziyaretinin hemen öncesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ege sorunlarından "Sadece kıta sahanlığı sınırlandırılması değil bütün sorunlar Uluslararası Adalet Divanına götürülsün" önerisi bu bağlamda oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu teklif hem Türkiye'nin "hukuka uymadığı" iddialarını boşa çıkarmakta hem de Yunanistan'ı sorunların çözümünün önünü tıkayan "tek sorun" yaklaşımını değiştirmeye zorlamaktadır. Bu yaklaşımın ileriki süreçlerde temel sorunların çözümü bağlamında önemli yansımalarının olacağını öngörmek mümkündür.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)